

M. LEZSÁK GABRIELLA¹

László Gyula kolozsvári évei (1940–1949)²

Húsz évvel ezelőtt, 1998. június 17-én hunyt el László Gyula (1910–1998), a XX. századi magyar régészettudomány kimagasló egyénisége Erdély kapujában, Nagyváradon, útban „Tündérországba”, egy néhány hetes előadáskörútra tartva. Kevésbé ismert, hogy László Gyula 1940 őszétől a második bécsi döntés után visszacsatolt Észak-Erdély területén, a Szamos-parti Kolozsváron élt és dolgozott. Életének legmeghatározóbb kilenc évét töltötte el a „kincses városban”: 1949-ig tanított a Magyar Királyi Ferenc József, majd 1945-től a Bolyai Tudományegyetem bölcsészettudományi karán, és egyúttal munkatársa volt a Teleki Pál miniszterelnök által 1940 őszén létrehozott Erdélyi Tudományos Intézetnek.

Visszaemlékezéseiben László Gyula úgy fogalmazott kolozsvári éveiről, hogy számára Erdély valóban „Tündérorság” volt, mert „ott békült ki önmagával és a sorssal”. A kincses városban eltöltött időszak tudományos munkásságában is a legfontosabb korszaknak tartható, hiszen a későbbiek során részletesebben is kidolgozott téziseit, régészeti módszertani újításait itt fogalmazta meg először, és bár tovább finomított rajtuk, élete végéig kitarzott mellettük.

1. kép: László Gyula 1940-ben

A kezdetek

László Gyula egyetemi kinevezését Zichy Istvánnak, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatójának és Kelemen Lajos kolozsvári történész-levéltárosnak köszönhetette;

¹ Eötvös Loránd Kutatási Hálózat – Magyar Őstörténeti Témacsoport (Budapest), e-mail: lezsak.gabriella@btk.mta.hu

² Jelen cikk az „Ott békültem ki magammal és a sorssal...” című tanulmányom (M. LEZSÁK 2017 bővített változata). Ezúton is köszönöm László Gyula fiának, László Zoltánnak, hogy a családi hagyatékot hasznosíthattam munkám során.

a kinevezést Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter erősítette meg.³ A fiatal tudós Kolozsvárra települése hazaköltözésnek számított, hiszen az 1940-ben 30. életévét betöltő fiatalember székely szülők gyermekekén, a dél-erdélyi Kőhalomban (ma Rupea) látta meg a napvilágot.⁴ A László családnak többször kellett menekültként elhagynia az országrészt, a trianoni döntés után pedig véglegesen Budapesten telepedtek le. Édesapja a Néprajzi Múzeum könyvtárában kapott állást, így a fiatal László Gyula közvetlen ismeretségbe került a korszak vezető néprajzkutatóival, köztük Györffy Istvánnal, Bátky Zsigmonddal és Viski Károllyal. László Gyulára nagy hatással volt Szekfű Gyula szellemtörténeti irányzata és Teleki Pál magyarságtudományi érdeklődése, geopolitikája is. Kialakuló világnézetét jelzi, hogy főként Móricz Zsigmondot, Németh Lászlót, Illyés Gyulát és Szabó Dezsőt olvasott,⁵ tagja volt a Turul Szövetségnek,⁶ eljárt a Bartha Miklós Társaság⁷ előadásaira,⁸ rokonszenvezett a Márciusi Fronttal és a népi írók mozgalomával.⁹ A népi mozgalom a történettudományban is éreztette hatását, ahol a népiségtörténeti iskola megteremtése főként Mályusz Elemér (1898–1989), Németh Gyula (1890–1976) és Pais Dezső (1886–1973) nevéhez fűződött. A 30-as évek végén a Pázmány Péter Tudományegyetemen már hungarológiát is oktattak: 1939-ben nyitotta meg kapuit az Eckhardt Sándor nevével fémjelzett Magyarságtudományi Intézet.¹⁰

László Gyula a Magyar Képzőművészeti Főiskola elvégzése (1933), illetve a budapesti tudományegyetem bölcsészdoktori oklevelének megszerzése (1935) (2. kép) után a Magyar Nemzeti Múzeum segédőre lett, itt érte 1940 őszén a felkérés a kolozsvári egyetem régészeti tanszéke rendkívüli tanári állásának betöltésére. A képzőművészeti végzettséggel is rendelkező fiatal tudós nagy ambíciókkal utazott Erdélybe, ahol nézegette az 1940-es évek elején csúcspontra jutott magyar népi mozgalom mellett döntően hatott a kolozsvári tudományos közeg: Posta Béla (1862–1919) régészeti iskolájának szellemisége, a néprajzos kollégákkal kialakult szoros baráti viszony, a kolozsvári tudományegyetem és a Teleki Pál által újonnan létrehozott Erdélyi Tudományos Intézet inspiráló légköre.

³ BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 47; BENKŐ 2012: 70.

⁴ László Gyula részletes életrajzát l. BALASSA–LÁSZLÓ 2001; Rövidebben: M. Lezsák Gabriella: *arpad.btk.mta.hu/eletrajzok/105-laszlo-gyula.html*.

⁵ BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 33.

⁶ Turul Szövetség: a Horthy-kori Magyarország legjelentősebb egyetemi ifjúsági szervezete 1919 és 1945 között. Hazafias, keresztény, nemzeti radikális, honvédelmi szellemiség és revíziós törekvések jellemezték.

⁷ Bartha Miklós Társaság: 1925 és 1930 között működő politikamentes szervezet. Az 1920-as évek konszolidálódott politikai, gazdasági, társadalmi viszonyai között kívánta egybegyűjteni az egyetemi elit fiataljait. Célja: „... a fiatal nemzedék hazaszeretetének, hazafias gondolkodásának ébrentartása.” Tagsági feltétel: „tudományos vagy irodalmi értékű munkák megalkotása.”

⁸ BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 66.

⁹ Uo. A Márciusi Frontról és a magyar népi mozgalomról l. BORBÁNDI 1983.

¹⁰ KÓSA 1990: 66–74.

2. kép: László Gyula doktorrá avatása. Budapest, Pázmány Péter Tudományegyetem, 1935

Tudományos élet Kolozsváron a „visszatért Észak-Erdélyben”

Kolozsvár az erdélyi magyarság életében évszázadokon át központi szerepet töltött be, a Trianon utáni impériumváltással azonban a helyzet válságosra fordult.

„Alig volt a kisebbségi sorsban a magasabb nemzeti műveltség szempontjából az erdélyi művelődéspolitikának súlyosabb, kilátástalanabb kérdése, mint az erdélyi tudomány ügye (...) A magyar uralom megszűntével az új uralom rövidesen végzett a tudósképzés szerveivel, az erdélyi magyar oktatásügy felsőbb intézményeivel (...) Ennek következtében a kolozsvári magyar egyetemnek csaknem minden tanára és jórészt egész segéd-tanszemélyzete rövidesen a csonka-hazába vándorolt. Csak az erdélyi tudomány néhány régi, önzetlen, szerény munkása maradt itt az örökös zaklatás és bizonytalanság közepette addig, míg helyzete tűrhetetlenné nem vált, vagy míg két évtized után a csüggedező reménykedésből valóság nem lett.”¹¹

¹¹ SZABÓ 1940–1941: 183.

3. kép: A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem, 1940

1940. augusztus 30-án, a második bécsi döntést követően Észak-Erdély és Székelyföld nagyobb részének visszacsatolása után a magyar közigazgatás helyreállításával egyidőben megindult a tudományos élet újjászervezése is. Az erdélyi tudománypolitika három nagy intézményre, az Erdélyi Múzeum Egyesületre (EME), a Szegedről visszatelepülő Ferenc József Tudományegyetemre (3. kép) és az újonnan létesített Erdélyi Tudományos Intézetre (ETI) számíthatott. A magyar kormány tudománypolitikájának elsődleges célja az erdélyi magyarság identitásának megerősítése volt, és ennek egyik fontos alapköve a történettudomány és a népvándorláskori régészet lett. Az új célnak megfelelően az egyetemet is át kívánták szervezni. A kolozsvári értelmiségiek egyik jelentős csoportja szerint az új feladatok teljesítésének alapfeltétele a személyi változások véghezvitele volt:

„A Ferenc József Tudományegyetem jelen összetételében, bár sok kiváló kutató van tanárai között, nem felel meg annak a hivatásnak, hogy Erdély harcos magyarságtudományi egyeteme legyen. Összetétele ma is a múlt század humanisztikus gondolatát képviseli. Vele szemben a kolozsvári román egyetem – román szempontból – mintaszerű és gyönyörű munkát végző nemzeti egyetem volt. Feltétlenül szükséges, hogy a magyarság és egész Európa e keleti végvárában ősi hivatását felismerő s a magyarság sorskérdéseiben szervezetszerűen is építőmunkát vállaló egyetem fejlődjék.”¹²

¹² Sas 2005: 104. A Hóman Bálintnak címzett anonim tervezetet a feltételezések szerint a kolozsvári nyelvész, Szabó T. Attila készítette.

Az irat szerint az egyetemen még 1942-ben is „aggasztóan” gyenge volt a magyarságtudomány haladása által önállóvá fejlődött tudományszakok képviselője, amelyet az előző nemzedék klasszikus beállítottságának tulajdonítottak. A hazai egyetemeken öt régészeti tanszék is volt, de ezekből három tanszéken ősrégészetet, kettőn pedig római kori régészetet oktattak, és így

„a nemzeti szempontból legfontosabb korra, a népvándorlás és a magyar honfoglalás korára nincs fóruma egyetemeinknek. Annál bántóbb ez a helyzet, mert köztudomású, hogy éppen ebből a korból olyan rendkívül gazdag leletanyaggal rendelkezünk, amely nemcsak a magyar és a magyarral rokon népek őstörténetének nélkülözhetetlen forrása, hanem az egész közép-európai néptörténet kusza kérdéscsomójának is megoldását rejtí magában.” A tervzetben azt javasolták, hogy „a két klasszika-filológia tanszék üresedésben lévő egyik katedrája szüntessék meg, és helyébe a népvándorlás és az első magyar századok régészete c. katedra állíttassék, gazdájaként László Gyula egyetemi magántanár neveztesse ki.”¹³

Ennek megvalósítása azonban csak 1944-ben vált lehetővé, de addig is a fiatal tudós a leghangsúlyosabban a honfoglalás korával foglalkozott, hiszen a két évtizedes román tudománypolitika érvényesülése miatt ebben volt a legnagyobb elmaradás. Magántanári kinevezését László Gyula 1941. július 2-án kapta meg „a népvándorlás és a magyar honfoglalás korának régészete” tárgykörből. Az 1942–43. tanév első felében a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karon „A honfoglaló magyarok régészeti emlékei”, az 1942–43. tanév második felében „A honfoglaló magyarok régészeti emlékei különös tekintettel Erdélyre” címmel, az 1943–44. tanév mindkét félévében „A magyar őstörténelem régészete” címmel heti kétórás előadást tartott.¹⁴

A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem mellett óriási szerep hárult az Erdélyi Tudományos Intézetre is,¹⁵ amely a világháború lezárásáig a „tudományos életben eddig nem tapasztalt gazdag anyagi eszközökkel és hatalmas apparátussal” működött.¹⁶ Az intézet legfőbb feladata az 1920 után „erősen visszaesett erdélyi magyar társadalomtudományi kutatások pótlása”, illetve az újabb – főként magyar népiségtörténeti – munkák irányítása volt.¹⁷ A kormányzat a kutatásoktól a trianoni döntéssel megtépzott magyarság öntudatának erősödését is remélte.¹⁸ Az ETI tudományos kutatáson túli célját a legérzékletesebben Mikecs László néprajzkutató, az intézet fiatal munkatársa fogalmazta meg. „Ha megérti az ETI, hogy neve ugyanazt jelentheti a magyarság tuda-

¹³ SAS 2005: 107.

¹⁴ A Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem tanrendje az 1942–43. tanév első és második felére. Kolozsvár 1942–1943; A Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem tanrendje az 1943–44. tanév első és második felére. Kolozsvár, 1943–1944.

¹⁵ Az ETI tevékenységéről bővebben I. TAMÁS 1941: 409–416; SZABÓ 1940–1941: 183–189; MIKECS 1944.

¹⁶ MIKECS 1944: 1.

¹⁷ KÓSA 1977: 713.

¹⁸ MIKECS 1944: 5.

*mányában, mint Bartóké meg Kodályé a zenéjében, népi íróinké az irodalmában, szerepét és jelentőségét tökéletesen felfogta, s rajta áll, hogy Bartókkal, Kodállyal s népi íróinkkal a vezérszerepet játssza abban a szellemi megújulásban, mely – jöjjön akármi is ránk a háború végén – a magyar nép megújulását is fogja eredményezni.*¹⁹

Az ETI régészeti szakosztályát megalakulásától, 1940 őszétől László Gyula (4. kép) vezette, amelynek fő célja „Erdély népvándorlás-kori és főleg az első magyar századokból származó emlékeinek felkutatása és feldolgozása.” Tamás Lajos, az ETI első elnöke szerint újításnak számított, hogy „Ásatásainak anyagát nemcsak reálarcheológiai szempontból értékeli, hanem viselettörténeti szempontokat is figyelembe vesz, összehasonlító módszerrel elemzi a temetkezési szokásokat és a népi kismesterségek eszközeit is feldolgozza.”²⁰ Az ETI-nél volt alkalmazásban 1942-től segédtszti minőségben Méri István (7. kép), a szakosztály ásatásait szerződéses viszonyban a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum későbbi vezetője, Székely Zoltán és Ferenczi Sándor végezte.

4. kép: László Gyula kolozsvári értelmiségiekkel 1940-ben

A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen – az ország egyik legrégebbi alapítású egyetemén²¹ – 1899-ben indult be a régészképzés a kecskeméti születésű Pósta Béla

¹⁹ MIKECS 1944: 25–26.

²⁰ TAMÁS 1941: 413.

²¹ SZÖGI–VARGA 2011; GAAL 2001.

vezetésével (5. kép).²² Pósta Béla tevékenysége alatt a kolozsvári régészeti iskola a magyar régészettudomány hajtómotorjává vált, lendületével, újításaival ebben az időszakban a budapesti tanszéknek nemcsak méltó társa, de követendő példája is lett.²³

Lendületes munkájának, az erdélyi magyar régészet kiteljesedésének az első világháború, majd a trianoni döntés vetett véget. A román tudománypolitika irányítása alá került erdélyi régészettudomány két évtizedig szinte kizárólag az őskori és ókori – főként a dák és római – emlékek kutatására koncentrált.²⁴ A magyar emléktárhely és a vele rokon népvándorlás kori kultúrák felszínre hozatala és tanulmányozása csak Észak-Erdély visszacsatolása után vált ismét lehetővé. A hazatelepülő Ferenc József Tudományegyetem régészeti tanszékének vezetőjévé 1940 őszén az erdélyi származású Roska Márton (1880–1961) (6. kép) nevezték ki.

5. kép: Pósta Béla (1866–1919), a kolozsvári régészeti iskola megalapítója

Roska egykori mestere, Pósta Béla szellemében folytatta a megkezdett munkát: „*Egykori tanítványa a Mester nyomdokain kíván és köteles haladni, mert ez vezet a célhoz, amelyet Ő tűzött ki: tanítványok nevelése, Erdély földjének a múlt emlékei felszínre hozatala érdekében való megvallatása, ezeknek az emlékeknek a közönség és a szakemberek részére való hozzáférhetővé tétele...*”²⁵ Roska a katedrával megörökölte az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiséggyűjteményének igazgatói tisztségét is.²⁶ A kutatómunkában Roska Márton többek között Kovács István, ifj. Kós Károly, Mozsolics

6. kép: Roska Márton (1880–1961), a kolozsvári tudományegyetem Ősrégészeti Tanszékének vezetője (1940–1945)

²² Pósta Béla életéről és munkásságáról l. BUDAY 1925: 5–17; BANNER 1963: 17–27; CSORBA 1969–1970: 117–145; VINCZE 2002: 25–44; VINCZE 2004; VINCZE 2009: 410–427; VINCZE 2014.

²³ CSORBA 1969–1970: 141.

²⁴ BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 47, 56.

²⁵ VINCZE 2005: 15.

²⁶ Roska Márton kolozsvári tudományos tevékenységéről l. GÁLL 2011–2012: 27–56.

Amália, Novák József, Pálffy Antal, és Szabó György tevékenységére számíthatott.²⁷ Kovács István (1880–1955) Roskához hasonlóan szintén Posta-tanítvány volt. Tudományos munkásságának jelentős része is a Posta Béla-korszakhoz köthető, újabb lendületet majd csak Észak-Erdély Magyarországhoz való visszacsatolása (1940) után vett.²⁸ A kolozsvári régészeti iskola másik Kolozsváron maradt tagja, vitéz Ferenczi Sándor (1894–1945) viszont a Roskával való rossz viszonya²⁹ miatt a rövid egyetemi, illetve az Erdélyi Nemzeti Múzeumban folytatott tevékenysége után az Egyetemi Könyvtárba került. 1943-ban behívták katonának, orosz hadifogságban halt meg, ismeretlen körülmények között.³⁰ László Gyula egy 1943 őszi levél tanúsága szerint kutatói állást ajánlott az ETI régészeti szakosztályánál Ferenczinek, amit azonban az akkor már erősen kiábrándult tudós elhárított: „...*azt tartanám helyesnek, ha a jövőre vonatkozó szándékaikat illetőleg talán a nálam sokkal kiválóbb és valódi magyar szakemberekkel, mint pl. dr. Entz Géza, dr. Novák József, dr. Bíró József stb. egyeznének meg. Semmi esetre se hiszem el, hogy én nélkülözhetetlen, pótolhatatlan vagyok, hogy én nélkülem nem oldhatni meg a kérdéses feladatokat.*”³¹

7. kép: László Gyula és Méri István, Bodrogszerdahely, 1941

1940 ősztől László Gyula és munkatársai fellépésével a régészeti kutatások új lendületet kaptak. A kutatási eredmények publikálására Roska elindította a *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából* című szakkiadványt, amely 1941-től 1944-ig működött. Ebben az időszakban jelent meg Roska tollából *A Torma Zsófia-gyűjtemény az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárában* (1941) és az *Erdély régészeti repertórium I. Őskor* (1942), amelyek több évtizedes feldolgozó munka eredményei voltak. Kovács István közreadta a Kolozsvár-Zápolya utcai honfoglalás kori temetőről készült feldolgozását (1942),³² és a honfoglaló magyarság szablyahasználatáról írott tanulmánya is jelentős adatokkal gazdagította a korszakról alkotott képet.³³

²⁷ M. LEZSÁK 2013: 117–125.

²⁸ CSORBA 1969–1970: 136.

²⁹ SAS 2005: 102.

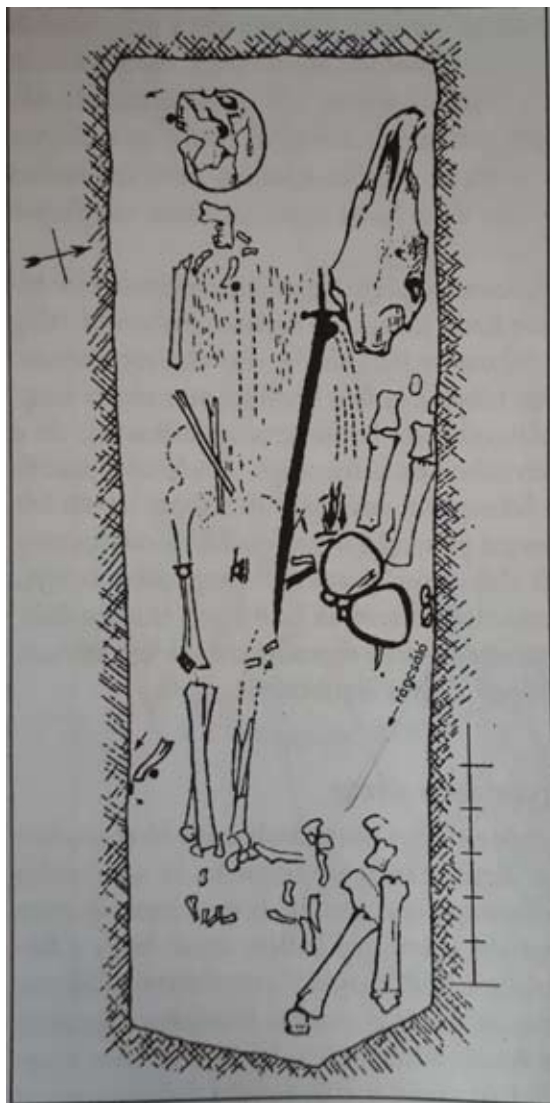
³⁰ *Magyar Múzeumi Archépcarnok* 2002: 269.

³¹ Ferenczi Sándor levele László Gyulához. Kelt: Csíktaplocán, 1943. október 8-án. (A levél László Gyula családi hagyatékában található).

³² Kovács 1942: 85–118.

³³ Kovács 1941: 129–131.

László Gyula elsősorban olyan történeti-régészeti kérdésekre összpontosított, amelyek Erdély magyar múltjának hiteles megismeréséhez és az ún. román-magyar vitához is döntő szempontokkal járultak hozzá. Ilyen volt pl. az 1911-ben megtalált Kolozsvár-Zápolya utcai honfoglalás kori temető feltárásának folytatása 1942 őszén, amelynek során többek között egy honfoglaló magyar vitézi sír is napvilágra került (8a. kép).³⁴

8a. kép: A Kolozsvár-Zápolya utcai vitézi sír rajza a feltárt leletekkel

László Gyula szerint „az az elmélet, hogy Erdélyt a magyarság csak Szent István korában vagy még később szállta volna meg, helytelennek bizonyult. A kolozsvári lelet magyarázatot ad az Erdélyt átszelő régi kereskedelmi utak mentén másutt is talált honfoglalás kori emlékekről, s új kutatásokra biztat.”³⁵ A Kis Újság című lap szerint bár „egyszerű közkatona sírjáról van szó, de László Gyula meggyőződéssel hangsúlyozza, hogy az ilyen leletekből jobban meg lehet ismerni a honfoglaló magyar nép életét, mint a nemzetségfők, vagy törzsek élén állt vezérek gazdag sírjai nyomán. Ez a felfogás már a tudományos életben is megerősödött népi irányzat kifejezése: új tudós nemzedékünk már nem annyira a politikai keretek történetével foglalkozik, hanem inkább népünk múltbeli sorsát kutatja. László Gyula munkásságában a régészeti kérdések történelmi néprajzzá szélesülnek, s a honfoglalás kori sír muzeális anyagából a honfoglaló magyarok mindennapi élete színesedik elő.”³⁶ A fiatal tudós ennek a leletnek köszönhette, hogy a korabeli médiában is ismertté vált, mert a kormányzat a vitézi sír anyagának múzeumbeli elhelye-

³⁴ BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 59; GÁLL–GERGELY 2009: 215–217; GÁLL 2013: 268–292.

³⁵ *Kis Újság*. 1942. október 11.

³⁶ Uo.

8b. kép: Egy korabeli újságcikk az ásásokról, valamint az ünnepségről, Képes Tábori Újság, Kolozsvár, 1942.

zésekor, 1942. szeptember 20-án vasárnap hatalmas ünnepséget rendezett. Akorabeli filmhíradó beszámolója szerint a kiásott maradványokat katonai díszkísérettel vitték át az Erdélyi Nemzeti Múzeumba, ahol üvegfedél alatt mindenki megtekinthette. A felravatalozás Kőmőcsi Pálhóstatígaudvarán (Zápolya utca 76.) történt meg, és itt adta át László Gyula a földkoporsót vitéz Horváth Győző tábornoknak. A lelet jelentőségére a korabeli filmhíradó narrátora is rámutatott: a vitézi sír „*ékesen bizonyítja, hogy Kolozsvár területén a honfoglalás után állandó jellegű településben éltek őseink, és hogy Erdély ezer évvel ezelőtt is szervesen Magyarországhoz tartozott.*”³⁷

László Gyula több ekkor született cikkében is hangsúlyozta, hogy a Dél-Oroszországból a Kárpát-medencébe települt magyarság egy magas rendű, több évezredes hagyományt magába olvasztó keleti műveltségkör utolsó és igen fejlett képviselője volt. Az európai keresztény kultúrkörbe anélkül illeszkedett be, hogy ősi művészetét elvesztette volna, sőt, azokat beépítette alkotásaiba.³⁸ László Gyula kolozsvári évei alatt³⁹ megkezdte a Kalevala utcai X–XI. századi temető részlet feltárását is,⁴⁰ és a főtéren végzett mintaásatás során Méri Istvánnal együtt megtalálta Kolozsvár XII. századi, templom körüli temetkezőhelyét.⁴¹ Az ETI régészeti szakosztályának elnökeként Alföldi Andrással, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Régészeti Intézetének vezetőjével 1941 őszén javaslatot dolgozott ki Porolissum római és dák kori emlékeinek, illetve a „*limes dacicus*” északi részének feltárására is.⁴² A javaslat szerint a „*nemzeti és tudományos szempontból rendkívüli jelentőségű*” feltárásokat három intézmény: az ETI, az Erdélyi Nemzeti Múzeum és a Pázmány Péter Tudományegyetem együttműködésével tervezték megvalósítani.⁴³ A fiatal tudós ebben az időszakban írta legfontosabb munkáit a kolozsvári Szent György-szobor lószerszámáról (1942), a honfoglaló magyarok művészetéről Erdélyben (1943), a honfoglalók nyergéről és lovas temetkezéseiről (1943) és a népkönyvnek szánt kötetét a honfoglaló magyar nép életéről (1944). A népi mozgalom célkitűzéseivel összhangban, főként az író Veres Péter és a korszak legnevesebb néprajzkutatója, Györffy István hatására a „*szegény ember régészeként*” – szakítva a korábbi gyakorlattal – nemcsak a fejedelmi sírok leletanyagát, hanem a népvándorláskori lovas népek és a magyarság tárgyi hagyatékát összességében kívánta vizsgálni. Erdélyi évei alatt dolgozta ki a régészeti néprajz alapelveit is. Lényege Móra Ferenc elvein alapult, aki szerint „*a régészet: megkövesedett néprajz és a néprajz:*

³⁷ *Magyar Világhíradó* 978. 1942. november. Nemzeti Audiovizuális Archívum, <http://filmhiradok.nava.hu>

³⁸ LÁSZLÓ 1942a–c; LÁSZLÓ 1943.

³⁹ László Gyula kolozsvári tudományos tevékenységéről l. BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 46–60, 69–89; GÁLL–GERGELY 2009: 216–217; BENKŐ 2012: 70–74.

⁴⁰ FERENCZI 1996: 18; GÁLL–GERGELY 2009: 215–217; GÁLL 2013: 257–260.

⁴¹ GÁLL–GERGELY 2009: 217. A feltárás megindítója és vezetője László Gyula volt, aki azonban más irányú elfoglaltságai miatt az ásatás folytatását és vezetését Méri Istvánnak adta át. Erről l. MÉRI 1986: 9.

⁴² László Gyula: Az Erdélyi Tudományos Intézet javaslata a Porolissumi ásatásokra vonatkozólag. Kolozsvár, 1941. november 18. A dokumentum László Gyula családi hagyatékában található.

⁴³ 1943-ban Radnóti Aladár vezetésével megkezdődött a katonai tábor feltárása Porolissumban. Radnóti jelentéseit Tóth Endre publikálta 1978-ban. Radnóti a Dáciai limeskutatót is folytatta: RADNÓTI 1944–1945: 137–151. (Az adatokat Gáll Erwinnek köszönöm).

élő régészet.”⁴⁴ Amint arra Fettich Nándor, László Gyula pályatársa rámutatott, a fiatal tudós azt a „speciális feladatot” tűzte ki maga elé, hogy „a régiségek eredeti rendeltetését, alakját, használatát stb. néprajzi párhuzamok beható vizsgálatával világítsa meg, és ezen túlmenően az ősmagyarság és a rokon népek régészeti emlékeit a maguk egészében mintegy etnográfiai anyagnak tekintve, az egykori élet képét idézze vissza.”⁴⁵ Munkássága elismeréseképp László Gyula 1944 júniusában egyetemi katedrát kapott a kolozsvári egyetemen, amelyet kifejezetten a népvándorlás és a honfoglalás korának kutatására szerveztek meg. Népszerűségét jelzi, hogy a következő hónapban az ETI igazgatói posztjának betöltésére is felkérték, ezt azonban nem fogadta el.⁴⁶

A kijevi út

Amíg a kolozsvári tudósok többsége a szellem fegyverével küzdött Erdély megmaradásáért, Európában, így hazánkban is egyre több civilt érintettek a mozgósítások: dúlt a II. világháború. A frontszolgálat alól az 1939. évi II. törvény 60. paragrafusának határozata szerint a fontosabb közszolgálati személyek felmentést kaptak,⁴⁷ így László Gyulának sem kellett bevonulnia.⁴⁸ 1941 decemberében viszont a német Reichsbund für Vorgeschichte meghívására a vallás- és közoktatásügyi minisztérium megbízásából⁴⁹ pályatársával, Fettich Nándorral együtt a szövetséges német csapatok által megszállt Kijevbe utazott, hogy a helyi régészeti gyűjtemény honfoglaláskori magyar emlékanyagát tanulmányozza (9. kép).⁵⁰ E célból 1941–1942 telén a két magyar tudós közel hat héten át Kijevben tartózkodott, és nemcsak a visszavonuló szovjet csapatok által

⁴⁴ MÓRA 1932: 54.

⁴⁵ FETTICH 1944: 329.

⁴⁶ Makkai László, Kovács László és Juhász Zoltán által aláírt levél, 1944. július 17. A levél a családi hagyatékban található.

⁴⁷ Ezt a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvény 60. paragrafusa határozta meg: „*Akik a közszolgálat fontos érdekeire vagy fontos honvédelmi kérdésekre való tekintettel hivatalukban (alkalmazásukban), illetőleg polgári hivatásukban nélkülözhetetlenek, mozgósítás (hadiállományra való kiegészítés) esetében és háború idején a szükséghez képest meghagyhatók foglalkozásukban. Az erre vonatkozó rendelkezéseket a honvédelmi miniszter az érdekelt miniszterekkel egyetértőleg adja ki.*” (Az adatot Illésfalvi Péter hadtörténésznek köszönöm).

⁴⁸ A családi hagyatékban két „meghagyási igazolvány” található az 1942/43. és az 1944/45. évekből, amelyet a magyar királyi honvédelmi miniszter adott ki. Az 1939. évi II. tv. 60 paragrafusában foglalt rendelkezés alapján a „*Teleki Pál Tudományos Intézet*” javaslatára László Gyulát polgári foglalkozásában időlegesen meghagyták, a határozat következményeként a mozgósítási hirdetményben, valamint a katonai behívójegyben foglalt bevonulási parancs teljesítése alól felmentést kapott. A „*meghagyási igazolványban*” László Gyula rendfokozataként a karpaszományos címzetes tizedes szerepel. Erről ld. még: BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 45.

⁴⁹ TAMÁS 1941: 413.

⁵⁰ A kijevi útról részletesen l. BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 60–66; Fettich Nándor kijevi naplója és László Gyula naplótöredéke: FODOR 2018.

felrobbantott Lavra kolostor régészeti anyagát rendezték szakszerűen, hanem annak egyházi műkincseit is megmentették.⁵¹

9. kép: László Gyula és Fettich Nándor a felrobbantott Lavra kolostor előtt.
Kijev, 1941–1942 tele

A kijevi tanulmányút alatt „körülbelül 300 fényképfelvételt, rajta több ezer tárgyat, egy sereg rajzot, és tömérdek jegyzetet”⁵² készítettek, amelyek „felbecsülhetetlen értéket jelentenek a magyar és a magyarokkal rokon népek őstörténetére, de a germán elődök történetjének megírására is.”⁵³ László Gyula a leletek és a helytörténeti adatok alapján arra is rámutatott, hogy „Kijev stratégiaiilag két fontos pontján: a Dnyeper átkelőhelyénél és a kereskedőváros (Podol) feletti uralmat biztosító másik helyen – a magyarok voltak az urak a honfoglalást megelőzőleg és magyar vezérek még a X. században is igen nagy szerepet játszottak az eddig normann-szlávnak tudott kijevi fejedelemségben.”⁵⁴

A kijevi tanulmányút másik lényeges tapasztalatát az ukrán múzeumok emberközpontú kiállítás-rendezési alapelvei adták: László Gyula ezeket a tapasztalatokat

⁵¹ L. Fettich Nándor kijevi naplóját és László Gyula naplótöredékét: FODOR 2018.

⁵² A honfoglaló ősök ezeréves nyomdokaiban. Fettich Nándor és László Gyula nyilatkozata. *Országépítés*, 1942. április 15. 7–9.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Uo.

később fel is használta az itthoni tárlatrendezései során, és egy tanulmányt is szentelt a témának.⁵⁵

László Gyula és Fettich Nándor kijevei tudományos tevékenységét 1944-ben egy moszkvai rádióadás keretében az orosz hatóságok is dicséretben részesítették, az út mégis évekig alapul szolgált arra, hogy a II. világháború lezárása után Magyarországon berendezkedő kommunista diktatúra mindkét tudóst megbélyegezze. A vád az volt ellenük, hogy a

„mende-monda szerint SS egyenruha⁵⁶ lett volna” rajtuk, és „elég valószínűtlennek látszott az, hogy a német hadvezetőség csupán tudományos feldolgozásra küldött volna ki embereket német egyenruhában a megszállott hadműveleti területre.”⁵⁷ „Tisztázatlan (...) hogy (László Gyula) a hitleristák evakuációs munkájában részt vett-e, az a tény azonban, hogy a hitleri megszállás idején (SS egyenruhában) dolgozott a nevezett múzeumokban, ideológiai, politikai megalkuvást jelent részéről ha ugyan nem szovjet ellenességet.”⁵⁸

A vádak alól azonban a Magyar Nemzeti Múzeum Igazoló Bizottsága már 1945. május 30-án tisztázta őket:

„Beigazolást nyert, hogy dr. Fettich Nándor igazgató 1941-42. telén nemcsak (politikamentes) oroszbarát módon járt László Gyulával együtt Kijevben, de a német köteléknek, amelybe beosztva kellett működnie, nyomása ellenére a kijevei múzeum és kijevei személyzet érdekeit a legmesszebbmenően támogatta, a múzeum anyagát megmentette szakszerű feldolgozásával. Ezért az orosz hatóságtól az orosz tudomány nevében, Moszkvában köszönetet kapott.”⁵⁹

A leírtak „*hűségét*” 1952. október 11-én Ortutay Gyula, a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának akkori elnöke igazolta, ezzel is hozzájárulva ahhoz, hogy a „*hazai száműzetés évei után*”⁶⁰ 1957-ben László Gyula megkaphatta tanszékvezetői kinevezését a pesti egyetemre.

⁵⁵ LÁSZLÓ 1945a.

⁵⁶ László Gyula elmondása szerint rangjelzés nélküli tiszti egyenruhában utaztak Kijevbe (BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 61). A róluk készült helyszíni fényképek szerint valóban az Ostministerium (Reichsministerium für die besetzten Ostgebiete) egyenruháját viselték (az adatot Bacsoni Tamásnak köszönöm). A német tiszti egyenruha beszerzésének körülményeiről Fettich Nándor is írt kijevei naplójában: FODOR 2018: 34–35, 79.

⁵⁷ Részlet Fülep Ferenc: Feljegyzés László Gyula ügyében c. dokumentumból (Budapest, 1952. július 9.). A dokumentum László Gyula családi hagyatékában található.

⁵⁸ Részlet Tóth Tibor: László Gyula jellemzése c. dokumentumból (Budapest, 1952. július 2.). A dokumentum László Gyula családi hagyatékában található.

⁵⁹ A MMOK által kiadott dokumentum Ortutay Gyula elnök aláírásával László Gyula családi hagyatékában található.

⁶⁰ BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 89.

„A honfoglaló magyar nép élete” a Szárszói konferencián

László Gyula kolozsvári évei alatt írta meg *A honfoglaló magyar nép élete* c. könyvét is, amelyet a szakma napjainkig alapműként tart számon.⁶¹ A kötet témájának vázát Balatonszárszón, a református diákok Soli Deo Gloria (SDG) szövetségének telepén, 1943. augusztus 23–29. között a népi írók és fiatalok által rendezett hatnapos eszmebeszélésen tárta először az érdeklődő nagyközönség elé. A Szárszói konferencia szervezője Püski Sándor (1911–2009), a népi írók legfőbb megjelenési fórumának számító Magyar Élet Kiadó tulajdonosa volt. A konferencián a közel 600 fiatal arra kereste a választ, hogy a számukra kétségtelen német vereség után kiknek és hogyan kell felépíteniük az akkortól merőben különböző, új államberendezkedést és társadalmat.⁶² Németh László ekkor fejtette ki a politikai mozgalmaktól (fasizmus, kommunizmus) független „harmadik út” szükségességét. Máig ható nézete szerint a magyarságnak gazdasági és műveltségi tekintetben a saját útját kell járnia, és ehhez a szomszéd népek támogatását is meg kell nyernie.⁶³ A politikai tárgyú felszólalások mellett a tudomány területéről Kovács László a néprajz szerepéről és jelentőségéről, Dömötör Sándor a magyar hagyományok életéről, Balla Péter a magyar népzeneről, Kiss István az állam életéről, Muharay Elemér a közösségi kultúráról, Karácsony Sándor pedig a magyar nevelésről beszélt.⁶⁴

László Gyula Püski Sándor felkérésére augusztus 26-án, csütörtök délután tartotta meg előadását (10. kép).⁶⁵ Visszaemlékezésében a konferencia házigazdája így írt az eseményről:

„László Gyuláról az első bennem élő kép: az 1943-as Szárszói táborozás negyedik napján, augusztus 26-án ott áll egy iskolai tábla előtt, néha rajzol rá valamit, mondja a magáét a honfoglalásról a régészet tükrében, s a nagy részben 16–40 éves közönség figyelmes nyugvással hallgatja (...). Különleges csoda volt, hogy a magyarság őstörténetéről beszélve László Gyula legalább arra a pár órára le tudta csillapítani a baljós jövő nyugtalanságát.”⁶⁶

A megnyilvánult nagy érdeklődést Kovács Imre író, politikus mondatai – aki egyébként a tanácskozást a „*bátrak találkozásának*” nevezte – fejezték ki talán a leghívebben:

⁶¹ MESTERHÁZY 1993: 281–285. A kötetről legutóbb: M. LEZSÁK 2014: 57–74.

⁶² SEBESTYÉN 2006: 11.

⁶³ BORBÁNDI 1983: 339–340.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Az előadás törzssanyagát a Magyar Élet című folyóirat júniusi és júliusi száma „*Régészeti néprajz és magyar őstörténelem*” címmel közölte. L. *Magyar Élet*. VIII. évf. 6. és 7. sz. (1943). Az előadás anyaga a „*Szárszó, 1943 előzményei, jegyzőkönyve és utóélete*” címmel a Kossuth Kiadónál kiadott kötetben is olvasható (Budapest, 1983: 274–295).

⁶⁶ Püski Sándor emlékezése. PÜSKI 2002: 168.

„Soha nem gondoltam volna, hogy a sírok elhelyezéséből és tartalmából olyan szépen rekonstruálható a honfoglaló magyarság politikai és társadalmi berendezkedése, mindennapos élete, anyagi és szellemi kultúrája. László Gyula előadását nagy élvezettel hallgattuk: azt hiszem, lélekben akkor egyek voltunk.”⁶⁷ László Gyula a Szárszói találkozón 50. évfordulóján így vallott előadásáról: „Miről beszélt? Nagyjából arról, amit később »A honfoglaló magyar nép élete« című könyvemben megírtam. (...) Vajon miért fogadták ezt olyan megható melegséggel, miért tapadtak erre rá akkor az egyébként a politikai küzdelem útvesztőibe belevesző barátaink? A kisebbség-érzésük alól jelentett szinte boldog felszabadulást előadásom, amelynek hátterében ott élt Zrínyi Miklós tanítása: egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók. Ebben láttam előadásom és életem értelmét.”⁶⁸

10. kép: László Gyula előadás közben a Szárszói konferencián. Szárszó, 1943. augusztus 26.

A Szárszói konferencián elhangzott anyag kibővített változata közel egy évvel a találkozó után, az 1944. évi könyvhétre jelent meg a Püski Sándor által vezetett Magyar Élet Kiadónál. A könyv megírására a korszak két jelentős írója, Veres Péter és Sinka István biztatta László Gyulát, még a Szárszói találkozón.⁶⁹ László Gyula saját bevallása szerint 1944. január 15-én kezdte el írni a könyvet Kolozsváron, és két hónap alatt,

⁶⁷ SEBESTYÉN 2006: 65.

⁶⁸ László Gyula emlékezése a 43-as szárszói találkozás 50. évfordulóján. PÜSKI 2002: 169.

⁶⁹ BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 72.

március 14-re befejezte, amit „*hosszú előkészületek*” és „*jegyzetelés*” előztek meg.⁷⁰ Az 512 oldalas kiadványt széles rétegeknek, vagyis népkönyvnek szánták; és valóban az lett, hiszen az egyetlen olyan régészeti kézikönyv, amely öt kiadást ért meg.⁷¹ László Gyula az addig kialakult nézeteit, kutatási eredményeit írta meg könyvében. A szintézis alapmű lett, amelyben többnyire minden későbbi nézetének a csírája már megtalálható, és bár pályája során finomított rajtuk, élete végéig kitarzott mellettük. A kiadványban „*egy régész fogalmazza könyvvé ásatási tapasztalatait, egybevetve azokat az írott forrásokra hivatkozó történettudomány érveivel.*”⁷² A könyvben az új eszme, a népiségtörténeti nézet az uralkodó, amely szerint „*egy régésznek nemcsak fejedelmi sírokra és díszes aranyleletekre kell pályáznia, hanem a földbe temetett múlt minden nyomát értelmeznie kell.*”⁷³ A könyv gerincét a honfoglaló magyar nép életének teljességre törekvő bemutatása adta. László Gyula sorra vette nemcsak a temetkezések jellegzetességeit, hanem mindennapi életüket, viseletüket, anyagi és szellemi javaikat, hiedelmeiket, hitvilágukat is bemutatta, a régészeti néprajz módszerét alkalmazva. Újdonság volt a rajzos rekonstrukciók felhasználása a kutatás során, amelyek eredményesen szemléltették a korszak jellemző viseletét és használati eszközeit. Szemléletmódja és módszere akkoriban teljesen újnak számított, hiszen leszámítva a kolozsvári régészeti iskola Pósta Béla-korszakát, Móra Ferenc és a kecskeméti archeológus, Szabó Kálmán munkásságát, a magyar régészek többsége, német mintára, szinte kizárólag tárgytipológiával foglalkozott. A könyv a népiségtörténeti kutatásokat vezető Szabó Istvánnak „*A magyarság életrajza*” című sorozatához, az 1940-es évek első fele egyik legjelentősebbnek tartott vállalkozásához kapcsolódott: a tervezett sorozat első köteteként látott napvilágot.⁷⁴ A kiadványra az új tudományos kutatási eredmények mellett nemcsak a kolozsvári szellemi élet, a kormányzat új tudománypolitikája, a népiségtörténeti iskola szemléletmódja hatott ösztönzően, hanem a szerző vizuális-művészi látásmódja, képzőművészeti végzettsége is. Olvasmányos stílusa miatt László Gyula ezzel a művével keltette a legnagyobb érdeklődést. Írásáért 1944 nyarán a „*magyar értelmiségi emberek filléreiből*” megalakult Magyar Irodalompartoló Társaság 10 ezer pengővel jutalmazta a fiatal tudóst. A társaság megfogalmazása szerint a nagydíjjal olyan könyvet kívántak kitüntetni, amely „*alkalmas széles rétegek nemzeti tudatának építésére és gyarapítására.*”⁷⁵

Amikor 1945 után a „*csonkahazában*” berendezkedő kommunista diktatúra politikai tisztogatásba kezdett, László Gyula ellen a kijevei út mellett a másik támadási alapot a magyar népi mozgalomban való részvétele, „*A honfoglaló magyar nép élete*” című könyvének „*polgári történelemszemlélete*”, illetve a „*szellemtörténeti eszmével való kapcsolata*” jelentette.⁷⁶ A Bartha Antal és Erdélyi István tollából született írás aktualitását

⁷⁰ BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 69.

⁷¹ BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 71.

⁷² BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 302.

⁷³ MIKECS 1944: 4.

⁷⁴ MIKECS 1944: 14. 23. lábjegyzet.

⁷⁵ FÉJA 1944: 25.

⁷⁶ BARTHA–ERDÉLYI 1961: 68–76.

a népi írók politikai elítélése adta,⁷⁷ célja pedig a megbélyegzés volt. A cikke László Gyula nem reagált, a halála után kiadott Emlékkönyvből viszont kiderült: egyetlen hasznos vetületének azt tartotta, hogy a bírálók legalább elolvasták a könyvét.⁷⁸ Munkamódszerét is többször kifogásolták,⁷⁹ de minden esetben kitartott annak helyessége mellett.⁸⁰ amit az idő is igazolt: egyetemi munkásságából nőtt ki aztán az ún. László-iskola,⁸¹ amelynek tudományközi és emberközpontú kutatásai alapvetően járultak hozzá a népvándorlás és a magyar honfoglalás korának hitelesebb megismeréséhez.

Visszatérés az erdélyi tudományos és társadalmi életbe 1945 után

1944 nyarán László Gyula egyetemi katedrát kapott a kolozsvári tudományegyetemen, a tanszék felállása azonban a front közeledése miatt egyelőre nem valósulhatott meg. Szeptember elején a magyar kormány elrendelte Kolozsvár kiürítését, az egyetem pedig felszólítást kapott arra, hogy értékes tárgyait elszállíttassa. Miskolczi Dezső, az egyetem rektora „*bizonyos pótolhatatlan és értékes eszközök*” helyben történő megőrzését szorgalmazta, és az egyetem vezetősége a határozott utasítás ellenére szintén a helyén maradt.⁸² 1944. október 13-án a szovjet, majd a román katonaság bevonult Kolozsvárra, és rövidesen megkezdődött a magyar értelmiség tudatos megtizedelése. Az akció során mintegy 5000 magyart hurcoltak a szovjet légerekbe, ahonnan közel harmaduk soha nem tért vissza.⁸³ Még az ősz folyamán megindult az egyetem átszervezése is.

László Gyula a háború végét Budán élte meg, és arra készült, hogy családjával mielőbb visszatér a Szamos-parti városba. A II. világháború lezárása után, az újabb román hatalomátvétel hírére, 1945 márciusában Roska Márton nyugdíjazását kérte. Utódjának László Gyulát nevezte meg:

„...Pár hét múlva betöltöm a 65. életévemet, 44 éve tartozom a múzeum kötelékébe, a legnehezebb időkben úgyszólván egyedül kellett tartanom a posztomat. Idegeim megkoptak, egészségi állapotom sem a legjobb, a románok felé vörös posztó vagyok... László Gyula kartársunk fiatal, tetterős, a románokkal való érintkezésben mi sem feszélyezi, oroszul is tud s így az oroszország felé is megvan a könnyebb érintkezési lehetősége... Négy év előtt, amikor László kartársunk magántanárságát beindítottam, kijelentettem előtte, hogy utódomnak szemeltem ki. Ezt az ígéretemet most kívánom beváltani, mielőtt még valami non putarem adódna elő.”⁸⁴

⁷⁷ BORBÁNDI 1983: 484–486; FODOR 2001: 195.

⁷⁸ FODOR 2001: 195.

⁷⁹ FETTICH 1947: 281–287; BANNER 1957: 487–488.

⁸⁰ LÁSZLÓ 1950: 137–142; BANNER 1957: 487–488.

⁸¹ MESTERHÁZY 1993: 281–285.

⁸² BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 75.

⁸³ MURÁDIN 2006: 7–18.

⁸⁴ Roska Márton levelét közli: SAS 2005: 101.

Roska Márton nemcsak a katedrától köszönt el, hanem Kolozsvártól is: a szegedi egyetemen folytatta tovább tudományos és oktatói tevékenységét.⁸⁵ 1945 kora nyarán a Groza-kormány hozzájárult 30 magyar állampolgárságú tanár alkalmazásához, így Teleki Géza vallás- és közoktatási miniszter jóváhagyásával László Gyula is elfoglalhatta egyetemi tanszékét.⁸⁶ A körülmények azonban korántsem voltak biztatóak. 1945. május 29-én hivatalosan is törvénybe iktatták a nagyszebeni román egyetem visszatelepítését Kolozsvárra, és ugyanekkor rendelkeztek egy magyar tannyelvű egyetem létrehozásáról. A magyar tannyelvű egyetemnek távoznia kellett a Farkas utcai épületből: a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem néven létrehozott intézmény a Bölcsészettudományi, a Természettudományi és a Jogi Karral a Sétatéren lévő épületekbe költözött (11. kép). Munkaerőhiány miatt László Gyulának az egyetemen nemcsak a népvándorlás korát kellett oktatnia, hanem az őskort és a középkort is. Ebben az időszakban főként ifj. Kós Károly segítette munkáját, és bár a hallgatók létszáma jelentősen csökkent, László Gyula óráit mégis sokan látogatták. Közéjük tartozott pl. Bajor Andor, a későbbi humorista-író, Tarisznyás Márton, a gyergyószentmiklósi múzeum fiatalon elhunyt néprajzosa, Ferenczi Sándor két gyermeke: Ferenczi István és Géza, illetve Jakó Zsigmond tanítványai: B. Nagy Margit és Benkő Samu. László Gyula ebben az időszakban szinte alig jutott ásatásokhoz,⁸⁷ tudományos munkáinak száma is csökkent; ezt nemcsak az időhiány okozta, hanem megfelelő könyvtár sem állt rendelkezésére. Ekkor is sikerült azonban maradandót alkotnia. Figyelme elsősorban a magyar ősvallás felé terelődött: 1945-ben jelent meg a szatmári kocsisztörténetről írt dolgozata, amelyben a honfoglaló magyarok lovastemetkezéseinek nyomát vélte felfedezni,⁸⁸ 1947-ben pedig a lovasnomádok ősvallásáról közölt egy összefoglaló tanulmányt,⁸⁹ majd ugyanabban az évben a magyarszentpáli pillérfő asszonyalakját elemezte.⁹⁰ Ekkor kezdte meg a Szent László-legenda kereszténység előtti rétegének feltárását is.⁹¹ Múzeumi tárlatrendezésekben sem volt hiány: 1947-ben a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum kiállítását rendezte,⁹² 1948. május elején pedig az EME vezetősége kérte fel, hogy régészeti, történeti, művészeti és néprajzi tárainak korszerűsítésére tervezetet készítsen.⁹³

⁸⁵ A szegedi egyetemen Roska Márton „beosztott nyilvános rendes tanár” minőségben tanított, 1949-ben azonban a kommunista rezsim kiszolgálói koncepciók per keretében másfél év börtönbüntetésre ítélték az egyetemi óráin tett „kommunistaellenes, antiszemita és sovíniszta” kijelentéseiért. Élete végéig megélhetési gondokkal küzdött, ugyanis nemcsak az egyetemi állásából távolították el, hanem a kommunista államtól egy ideig a nyugdíját sem kapta meg. Erről l. BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 82; VINCZE 2016: 24–27.

⁸⁶ A körülményekről részletesebben l. BENKŐ 2012: 72.

⁸⁷ Egy kisebb ásatást ekkoriban László Gyula Magyarpalatkán (Kolozs megye) végzett. 1948-ban a kolozsvári Kövespadon, a Kalevala utcában került elő honfoglalás kori temető, ezt László Gyula 1949 áprilisában kezdte el feltárni (BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 60).

⁸⁸ LÁSZLÓ 1945b: 219–248.

⁸⁹ LÁSZLÓ 1947a.

⁹⁰ LÁSZLÓ 1947b.

⁹¹ LÁSZLÓ 1995: 35.

⁹² BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 80.

⁹³ Az EME Régiségtárának levele, 1948. május 4. A levél a családi hagyatékban található.

11. kép: László Gyula a Bolyai Egyetem tanáraival. Kolozsvár, 1945 és 1949 között

László Gyula egyetemi, tudományos tevékenységével összhangban részt vállalt a Móricz Zsigmond Kollégium létrehozásában is, amely a továbbtanulni szándékozó vidéki magyar fiatalok elhelyezését szolgálta. Az új kollégiumra nagy szükség volt, hiszen a Ferdinánd Egyetem diákotthonaiban a magyar fiatalok csak másodsorban kaphattak helyet, vagy ha be is jutottak, a román fiatalok között szétszórva helyezték el őket. A Kós Károly vezetésével felújított kollégium új otthonát 1946. november 30-án avatták fel Kolozsváron, Mátyás király szülőházában. A megnyitón László Gyula, a Móricz Zsigmond Kollégium „tanárelnöke”, a szemináriumok tematikájának kidolgozója példaként Mátyás királyt, Bolyai Jánost és Móricz Zsigmondot állította a kollégisták elé: „(...) *Kötelességet ró e három név azokra, akik igézetük alatt vállalták a munkát: Mátyásé, az igazságosé, Bolyaié, aki semmiből teremtett új világot, s világossága holta után is fényel áramlik a tudomány világában és Móricz Zsigmondé, aki életével és a földműves szegény magyar életnek s igazi valójának megmutatásával egyúttal életünk célját vetítette elénk.*”⁹⁴

⁹⁴ *Világosság* 1946, december 4.

Az erdélyi magyar értelmiség nemcsak a Móricz Zsigmond Kollégiumot indította útjára, hanem további népkollégiumokat is alapított. Az Erdélyi Magyar Közművelődési

12. kép: László Gyula rajzai a Magyar Népi Szövetség választási plakátjain. Kolozsvár, 1946

kampányolt mellettük, illetve saját maga rajzolta képekkel és választási plakátokkal is népszerűsítette az MNSZ-t (12. kép).⁹⁸ A képzőművészethez is visszatért, erről így vallott: „Kolozsvár nagy élménye volt, hogy vagy 10-12 évi szünet után ismét elkezdtem festeni-rajzolni, s attól fogva tudományos és képzőművészeti munkásságom egymás mellett bontakozott ki. Azelőtt ugyanis hosszabb ideig – régészéletem inaséveiben – nem rajzoltam, nem festettem.”⁹⁹ Bár László Gyula életének egyik nehéz, embert próbáló időszakát élte

si Egyesület (EMKE) első 25 személyes népkollégiuma a kolozsvári származású író, Szabó Dezső nevét vette fel. Az eseményről a Falvak népe c. újságban László Gyula is beszámolt.⁹⁵ A cikk szerint az EMKE minden iskolavárosban tervezte a szegény falusi és munkásgyermek számára a népkollégiumok felállítását, amelynek fő célja a magyar értelmiség kinevelése volt. A nevelőmunkát a kollégium fenntartására alakult iskolatanács (Kolozsváron az üzemek, a Magyar Népi Szövetség (MNSZ) és az egyházak képviselői) ellenőrizte.

László Gyula tudományos, közéleti és képzőművészeti tárgyú újságcikkei,⁹⁶ előadásai mellett a romániai magyarság művelődési és politikai szervezetének, a Kurkó Gyárfás által vezetett MNSZ-nek a munkáját is segítette. Az 1944 őszi alakult baloldali elkötelezettségű párt vezetőségével és holdudvarával szinte kivétel nélkül baráti viszonyt ápolt, szimpatizánsként⁹⁷ több rendezvényen, vidéki gyűlésen és újságcikkben

⁹⁵ *Falvak Népe* 1946. december 15.

⁹⁶ Nagy sikert aratott pl. az „Édes öcsém” című sorozata (1945–1947 között) a Falvak Népében, ahol közerthető módon írt a régészek munkájáról és az általuk megelevenedő történelmi korszakok kultúrájáról, mindennapi életéről.

⁹⁷ László Gyula saját elmondása szerint az MNSZ-nek soha nem volt tagja, elhidegülése a párttól pedig akkor kezdődött, amikor az egyik gyűlésen azt kezdték el megvitatni, hogy Kolozsváron milyen módon lehetne a románságot többségbe juttatni. Erről l. László 1995: 35–36; BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 77.

⁹⁸ Erről ld. bővebben: BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 77–82.

⁹⁹ Részlet az „Ónody Éva beszélgetése László Gyulával (hosszabb változat)” című dokumentumból, 1993: II. 7. A dokumentum a családi hagyatékban található.

meg a II. világháború utáni években, mégis be tudott illeszkedni az újraszerveződő kolozsvári társadalmi életbe, sőt, saját lelki békéjét is meglegelte. Megfogalmazása szerint „*ismét otthon éreztem magamat »Tündérorszámban«, mert, hogy nekem valóban az volt: ott békültem ki magammal és a sorssal.*”¹⁰⁰

Végleges távozás Kolozsvárról

A „*Tündérorszámban*” berendezkedő román hatalom azonban 1949-ben érkezettnek látta az időt, hogy a magyarellenes, totális kommunista diktatúrát megvalósítsa. A kolozsvári magyar értelmiségi vezetőkkel való leszámolás és bebörtönzés előtt röviddel, 1949 februárjában László Gyula levelet kapott Tolnai Gábortól, a magyar kultuszminisztérium Felsőoktatási és Tudományos Ügyosztálya vezetőjétől: (...) „*arra kérnélek, sürgősen gyere fel Pestre (...). Különféle tudományos tervek merültek fel veled kapcsolatban, s meg kellene ezeket beszélnünk.*”¹⁰¹ A megbeszélés után Tolnai Gábor le-
velben kereste meg Balogh Edgárt, a Bolyai Egyetem rektorát:

„A magyar kultúrpolitika átszervezése során az elmúlt fél évben hajtottuk végre felsőoktatásunk reformját. Most kerül sor tudományos intézményeink és múzeumaink újjászervezésére.(...) Az Országos Magyar Történeti Múzeum átszervezésénél nélkülözhetetlen szükségünk van László Gyulára. Őt szeretnénk kinevezni főigazgatóvá. (Azt is ide írom, hogy a pesti egyetem bölcsészeti karán az egyik régészeti tanszékre is őt akarjuk kinevezni.) Főlösképpen éppen Neked beszélnem László Gyula képességeiről. Hazajövetelét különösképpen sürgeti az a körülmény, hogy Alföldi András Svájcba disszidált, Fettich Nándort pedig eltávolítottuk.”¹⁰²

A tervek szerint László Gyulát a budapesti egyetemen a „*Népvándorlás és az első magyar századok régészete*” tanszék vezetőjévé akarták kinevezni, majd szabadságot szándékoztak, hogy a Bolyai egyetemen befejezhesse az 1948/49-es tanévet. Ezután a tavaszi féléveket szerződéssel, magyar állampolgárként a Bolyai egyetemen töltötte volna. Kolozsváron helyetteseként László Gyula Székely Zoltánt, a sepsiszentgyörgyi múzeum vezetőjét és (vagy) Szabó György kolozsvári régészt, klasszika-filológust nevezte meg.¹⁰³ A politikai történészek azonban mindezt megakadályozták, Budapesten a kommunista hatalom megkezdte az első koncepciók pereket. Mint utóbb kiderült, a Rajk-per nyomozati anyagában László Gyula neve is szerepelt „*nemzeti beállítottságúként*”, illetve a kijevi út miatt „*németbarátként*” jellemezve, így ellenfelei megakadályozták,

¹⁰⁰ Részlet László Gyula Balassa Ivánnak írt leveléből, 1989. december 21. A levél a családi hagyatékban található.

¹⁰¹ Tolnai Gábor levele, 1949. február 18. A levél a családi hagyatékban található.

¹⁰² BENKÓ 2012: 73.

¹⁰³ A „*Pro memoria. A Bolyai Egyetem régészeti tanszékének 1948/49. évben történő ellátása ügyében*” című, László Gyula által Kolozsváron 1949. július 18-án írt dokumentum alapján. A dokumentum a családi hagyatékban található.

hogy a neki ígért egyetemi katedrát és az Országos Magyar Történeti Múzeum főigazgatói posztját elfoglalhassa.¹⁰⁴ Ekkorra már pártfogóját és barátját, Ortutay Gyulát is menesztették a vallás- és közoktatásügyi tárca éléről, az új vezetés nemcsak a minisztériumba, hanem az irányítása alá tartozó intézményekbe is a saját embereit helyezte. László Gyula Budapestre visszatérve néhány hónapon át megbízások munkákból (pl. kiállításrendezés) tartotta el családját, míg 1949 végén Ortutay Gyula hívására beosztott régészeti előadóként a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjához (MMOK) került; majd tehetségének köszönhetően rövidesen a Magyar Nemzeti Múzeumnál, illetve – óraadóként, később tanszékvezetőként – a budapesti egyetemen folytatta tudományos pályáját (13. kép).¹⁰⁵

13. kép: László Gyula tanítványai körében. Budapest, ELTE, 1958.

László Gyula még 40 éves sem volt, amikor már negyedszer kellett menekültként elhagynia Erdélyt. Ha szülőföldjén marad, valószínűleg őt is bebörtönzik, ahogyan tették ezt barátaival, pl. Csögör Lajossal, a Bolyai Egyetem rektorával, Balogh Edgár íróval és az MNSZ vezetőjével, Kurkó Gyárfással. László Gyula azonban, annak ellenére, hogy soha nem lett kiszolgálója a kommunista rezsimnek, tehetsége és kiemelkedő szakmai tudása révén meg tudott maradni a tudományban, és hamarosan a legmagasabb szintre jutott: nemcsak az egyetemi hallgatókkal szerettette meg a régészetet, ha-

¹⁰⁴ BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 88; BENKŐ 2012: 74.

¹⁰⁵ MESTERHÁZY 1993: 281–282; BALASSA–LÁSZLÓ 2001: 89–98; BENKŐ 2012: 74.

nem népszerűsítő előadásai, könyvei révén az egész magyarsággal. A régészettudomány és a magyar közélet ikonikus alakja lett, azzal az üzenettel, hogy a történettudományt és társtudományait, köztük a régészetet lehet úgy is hitelesen művelni, ha az igazságkeresés mellett a nemzeti érdekeket, az identitástudat erősítését is célul tűzzük ki. Posta Béla öröksége, a kolozsvári régészeti iskola szellemisége részben¹⁰⁶ László Gyula által hagyományozódott tovább, és ma is meghatározza a magyar régészet arculatát.

Források

- EME Régiségtárának levele, 1948. május 4. A levél László Gyula családi hagyatékában található.
- Fülep Ferenc: Feljegyzés László Gyula ügyében. Budapest, 1952. július 9. A dokumentum László Gyula családi hagyatékában található.
- László Gyula: Az Erdélyi Tudományos Intézet javaslata a Porolissumi ásatásokra vonatkozólag. Kolozsvár, 1941. november 18. A dokumentum László Gyula családi hagyatékában található.
- László Gyula: „*Pro memoria. A Bolyai Egyetem régészeti tanszékének 1948/49. évben történő ellátása ügyében.*” Kolozsvár, 1949. július 18. A dokumentum László Gyula családi hagyatékában található.
- László Gyula levele Balassa Ivánnak. Budapest, 1989. december 21. A levél László Gyula családi hagyatékában található.
- László Gyula: Ónody Éva beszélgetése László Gyulával (hosszabb változat). 1993. II. 7. A dokumentum a családi hagyatékban található.
- Makkai László, Kovács László és Juhász Zoltán által aláírt levél, 1944. július 17. A levél László Gyula családi hagyatékában található.
- Roska Márton levele a Kolozsvári Magyar Egyetem Bölcsészet-, Nyelv- és Történettudományi Karához. Kolozsvár, 1945. március 29. MTA Kt. Ms. 4547/73.
- Tolnai Gábor levele, 1949. február 18. A levél László Gyula családi hagyatékában található.
- Tóth Tibor: László Gyula jellemzése. Budapest, 1952. július 2. A dokumentum László Gyula családi hagyatékában található.

Irodalom

ABLONCZY Balázs

2011 A visszatért Erdély. Budapest.

A MAGYAR KIRÁLYI FERENC JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM TANRENDJE az 1942–43. tanév első és második felére. Kolozsvár, 1942–1943.

¹⁰⁶ Meg kell itt említeni azokat az erdélyi régészeket, pl. Ferenczi Sándor fiait, Ferenczi Istvánt és Ferenczi Gézát, vagy Székely Zoltánt, akik szülőföldjükön maradván a hatalomváltás után is tovább képviselték a „magyar elemet” a romániai régészeti kutatásokban. Erről I. T. SZABÓ 2017: 17–18.

- A MAGYAR KIRÁLYI FERENC JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM TANRENDJE az 1943–44. tan-
év első és második felére. Kolozsvár, 1943–1944.
- BALASSA Iván – LÁSZLÓ Emőke
2001 *László Gyula 1910–1998. Emlékkönyv*. Budapest.
- BANNER János
1957 Elnöki zárszó László Gyula előadásához. *MTA Közleményei* II. 6. 487–488.
- BANNER János
1963 Emlékezés Pósta Bélára, születése százéves fordulóján. *Régészeti Dolgozatok* 5. 17–27.
- BARTHA Antal – ERDÉLYI István
1961 Népvándorlás kori régészetünk módszertani és elméleti kérdéseire. *Archaeologiai Értesítő* 88. 68–76.
- BENKŐ Elek
2012 László Gyula kolozsvári évei, középkori régészeti és művészettörténeti munkássága. *Korunk* 23/2. 70–74.
- BORBÁNDI Gyula
1983 *A magyar népi mozgalom*. New York.
- BUDAY Árpád
1925 Pósta Béla. *Dolgozatok a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Archeológiai Intézetéből* I. Szeged, 5–17.
- CSORBA Csaba
1969–1970 Pósta Béla kolozsvári régészeti iskolája és a „Dolgozatok”. *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 117–145.
- FALVAK NÉPE 1946. december 15.
- FERENCZI István
1996 *Az erdélyi honfoglalás kérdése a régészeti leletek világánál*. Erdélyi Múzeum. 9–40.
- FETTICH Nándor
1944 László Gyula: Kolozsvári Márton és György szobrának lószerszámja; A koroncói lelet és a honfoglaló magyarok nyerge; A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben. Ismertetés. *Századok* 78. 328–335.
- FETTICH Nándor
1947 László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. Ismertetés. *Századok* 81. 281–287.
- FODOR István
2001 László Gyula, a régész. BALASSA Iván – LÁSZLÓ Emőke: *László Gyula 1910–1998. Emlékkönyv*. Budapest, 147–270.
- FODOR István
2018 *Magyar régészek a háborús Kijevben. Fettich Nándor kijevi naplója és László Gyula naplótöredéke*. Budapest.
- GAAL György
2001 *Egyetem a Farkas utcában. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai*. Kolozsvár.

GÁLL Erwin

2011–2012 Roska Márton és az erdélyi régészet (tegnap és ma). Kritikai megjegyzések az erdélyi örmény-magyar tudós kora középkori tanulmányaihoz. *Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából*. Új sorozat VI–VII. kötet. Kolozsvár, 27–56.

GÁLL Erwin

2013 *Az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság 10–11. századi temetői* I. Szeged.

GÁLL Erwin – GERGELY Balázs

2009 Kolozsvár 10–13. századi temetőinek és szórványleleteinek kutatástörténete. *Acta Siculica* 215–226.

GYÖRFFY Sándor – PINTÉR István – SEBESTYÉN László – SIPOS Attila szerk.

1983 *Szárszó, 1943 előzményei, jegyzőkönyve és utóélete*. Budapest.

Kis Újság 1942. október 11.

KOVÁCS István

1941 Hogyan használta a honfoglaló magyar a szablyát? *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából*. 129–131.

KOVÁCS István

1942 A kolozsvári Zápolya utcai magyar honfoglalás kori temető – Der landnahmezeitliche Friedhof von Kolozsvár-Zápolya Gasse. *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Éremtárából* 2. 85–118.

KÓSA László

1977 Erdélyi Tudományos Intézet. *Magyar Néprajzi Lexikon*. Budapest, 713.

KÓSA László

1990 A hungarológia rövid története. *Hungarológiai ismerettár* 5. 66–74.

LÁSZLÓ Gyula

1942a A magyar őstörténelem régészete. *Hitel* 7. 144–157.

LÁSZLÓ Gyula

1942b A honfoglaló magyarok lelkialkatáról. *Hitel* 7. 540–551.

LÁSZLÓ Gyula

1942c Kolozsvári Márton és György szobrának lószerszáma. *Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve* 75–170.

LÁSZLÓ Gyula

1943 *A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben*. Kolozsvár.

LÁSZLÓ Gyula

1945a A korszerű régészeti múzeum. *Erdélyi Múzeum* I. kötet. 1–2. füzet. Kolozsvár.

LÁSZLÓ Gyula

1945b Ósvallásunk nyomai egy szamosháti kocsistörténetben. *Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve*. Kolozsvár, 219–248.

LÁSZLÓ Gyula

1947a A népvándorlás lovasnépeinek ósvallása. *Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve* 1943. II. kötet, Kolozsvár, 63–105.

LÁSZLÓ Gyula

1947b *Varázslat egy középkori falusi templomunkban. Jegyzetek a magyarszentpáli pil-*

lérfő néprajzához. Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem – Erdélyi Tudományos Intézet. Kolozsvár.

LÁSZLÓ Gyula

1950 Honfoglalás kori régészetünk és a magyar nagycsalád. *Archaeologiai Értesítő* 77. 137–142.

LÁSZLÓ Gyula

1995 *1910-ben születtem...* Budapest.

M. LEZSÁK Gabriella

2013 Epizódok a kolozsvári régészeti iskola történetéből. Trianon előtt és után. *Életünk* 51/3. 117–125.

M. LEZSÁK Gabriella

2014 László Gyula életműve egy évforduló apropóján. *Életünk* 52/11. 57–74.

M. LEZSÁK Gabriella

2017 „Ott békültem ki magammal és a sorssal...” László Gyula kolozsvári évei (1940–1949) a tudomány és a haza szolgálatában. *Erdélyi Múzeum* LXXIX. kötet. 1. Füzet. Az Erdélyi Múzeum Egyesület Kiadása. Kolozsvár, 168–182.

MAGYAR ÉLET 1944. 7. sz. 25.

MAGYAR ÉLET 1943. VIII. évf. 6. és 7. sz.

BODÓ Sándor – VIGA Gyula – ÉLESZTŐS László szerk.:

2002 *Magyar Múzeumi Arcképcsarnok*. Budapest.

MAGYAR VILÁGHÍRADÓ 978. 1942. november. Nemzeti Audiovizuális Archívum, <http://filmhiradok.nava.hu>.

MÉRI István

1986 *Ásatás a kolozsvári Fő téren, 1943*. Budapest.

Mesterházy Károly

1993 A magyar honfoglalás kor régészetének ötven éve. *Századok* 127. 270–311.

MIKECS László

1994 Új erdélyi tudomány. Jegyzetek az Erdélyi Tudományos Intézet működéséhez. *Erdélyi Tudományos Füzetek* 190. Különlenyomat. Az Erdélyi Múzeum Egyesület Kiadása. Kolozsvár.

MÓRA Ferenc:

1932 Néprajzi vonatkozások Szegedvidéki népvándorlaskori és korai magyar leletekben. *Ethnographia* 43. 54–68.

MURÁDIN János Kristóf

2006 A történelem sodrában. ERCSEY Gyula: *Farkasok árnyékában. Kolozsváriak a Gulágon*. Kolozsvár, 7–18.

ORSZÁGÉPÍTÉS 1942. április 15. 7–9.

PÜSKI Sándor

2002 *Könyves sors – magyar sors*. Budapest.

RADNÓTI Aladár

1944–1945 A Dáciai limes a Meszesen. *Archaeologiai Értesítő* III. folyam, 5. kötet 137–151.

SAS Péter

2005 Egy tudományszervezési emlékirat 1942-ből. *Korunk* 16/4. 99–108.

SEBESTYÉN László

2006 *Szárszó*. Budapest.

SZABÓ T. Attila

1940–1942 Az erdélyi tudománypolitika kérdéséhez. *Hitel* 5–6/2. 183–189.

SZÖGI László – VARGA Júlia

2011 *A Szegedi Tudományegyetem és elődei története. I. rész. A Báthory egyetemtől a Kolozsvári Tudományegyetemig 1581–1872*. Szeged.

T. SZABÓ Csaba

2017 *Erdélyi régészet. Írások régészetről és kulturális örökségvédelemről 2009–2017*. Kolozsvár.

TAMÁS Lajos

1941 Az Erdélyi Tudományos Intézet. *Erdély magyar egyeteme*. Kolozsvár, 409–416.

TÓTH, Endre

1978 Porolissum. Das Castellum in Moigrad. Ausgrabungen von A. Radnóti, 1943. *Régészeti Füzetek*. Ser. II. No. 19. Magyar Nemzeti Múzeum.

VILÁGOSSÁG 1946. dec. 4.

VINCZE Zoltán

2002 Pósta Béla iratok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának levéltárában. *Erdélyi Múzeum* LXIV. kötet, 1. Füzet. Az Erdélyi Múzeum Egyesület Kiadása. Kolozsvár, 25–44.

VINCZE Zoltán

2004 Pósta Béla és tanítványai. *Korunk* 15/7. 58–73.

VINCZE Zoltán

200 Roska Márton, a kolozsvári régészeti iskola megalapítója. *Honismeret* 33/5. 7–15.

VINCZE Zoltán

2009 Pósta Béla (1862–1919). Kovács Kiss Gyöngy szerk.: *Hivatás és Tudomány. Az Erdélyi Múzeum Egyesület személyiségei*. Kolozsvár, 410–427.

VINCZE Zoltán

2014 *A kolozsvári régészeti iskola a Pósta Béla korszakban 1899–1919*. Kolozsvár.

VINCZE Zoltán

2016 Roska Márton pokoljárása. *Művelődés* 69/3. 24–27.